

مالکیت فکری

موضوعی پرسابقه اما نابالغ

■ عنوان: مالکیت فکری (حق اختراع، علامت تجاری، حق طبع و نشر، حق طرح صنعتی)

■ نویسندگان: سر رابین جاکوب، دنیل الکساندر، لیندسی لین

■ مترجم: حمیدهاشم بیگی

■ تهران، ۱۳۸۶

■ ناشر: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی واحد تهران، ۳۳۸ صفحه

■ خدیجه امامی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

نویسندگان کتاب در پیشگفتار یادآور شده‌اند که کتاب حاضر، پنجمین چاپ از کتابی است که - نوع و روش نگارش آن - توسط توماس بلنکو وایت (Thomas Blanc • White Q.C.) وکیل پایه یک دادگستری در انگلستان ابداع گردید.

وی این کار را در سالیان دور یعنی در دهه ۱۹۴۰ و پس از سه جزوه مختصر، پیرامون حق اختراع طرح‌های صنعتی، علامات تجاری و حق طبع و نشر را که پایه و اساس چاپ نخست کتاب را شکل می‌داد، تالیف کرد.

البته این کتاب با دیگر کتبی که در زمینه مالکیت فکری، بهرشته تحریر درآمده، متفاوت بوده و یکی از اهداف اصلی آن، ارائه یک

مالکیت فکری، موضوعی است با سابقه قریب به یک قرن در کشور، ولیکن از بلوغ کافی برخوردار نبوده است. این موضوع در سال - های اخیر به انحاء مختلف مورد توجه و اهتمام مسئولین اجرایی، نهادهای علمی تحقیقاتی قرار گرفته و هر کدام به فراخور حیطة فعالیت خود، به آن پرداخته‌اند.

مرکز خدمات تخصصی و مشاوره‌ای مالکیت فکری جهاد دانشگاهی واحد تهران، در راستای اهداف فعالیت خود که آموزش، پژوهش، فرهنگ سازی، اطلاع رسانی و ارائه خدمات مشاوره‌ای تخصصی در حوزه مالکیت فکری است، این کتاب ارزنده را به عنوان اولین حرکت انتشاراتی حرفه‌ای خود برگزیده است.

چشم‌انداز کلی و ایجاد تمایل به موضوع در خوانندگان است. با مطالعه این کتاب نمی‌توان از ماهیت قوانین و مقررات پیرامون نکات خاص و ظریف اطمینان حاصل کرد. در عوض می‌توان کاری کاملاً متفاوت انجام داد، کاری که کتب دیگر در این زمینه موفق به انجام آن نشده‌اند: درک ساختار و مسائل کاربردی موضوع.

مترجم، با توضیحاتی پیرامون انتخاب نام کتاب یادآور شده است که، عنوان برگزیده نویسندگان را نمی‌توان شامل همهٔ زمینه‌ها - بویژه معاملات تجاری و ابزارهای بازاریابی دیگر - دانست، ولی عنوانی است که مقبولیت بین المللی یافته است. مالکیت فکری زاینده فکر و فرزند خلاقیت انسان‌هاست و بارزترین تفاوت آن با سایر مالکیتها خصوصاً با مالکیت‌های مادی و عینی آن است که دست‌اندازی به اینگونه مالکیت‌ها و حقوق ناشی از آن توأم با ظرافت‌ها و خلاقیت‌های خاص خویش است، امری که کشف و اثبات نقض آنها را دشوار می‌سازد.

هنر اصلی در شکل‌گیری سیاست‌های مربوط به مالکیت فکری در سراسر جهان، در حمایت از دست‌آوردهایی است که مناسب با هدف حمایت از آنهاست. همهٔ انواع مالکیت‌ها این خصوصیت مشترک را دارا هستند که بدون رضایت دارندهٔ حق، قابل تقلید نیستند. با حقوقی که بدینسان تهدید گردیده، به نحو مشابهی برخورد شده و این حقوق، شباهت‌های وسیعی با حقوق مالکیت در اموال منقول مادی دارند. مالکیت فکری از کاربرد ایده‌ها و اطلاعاتی نیز که دارای ارزش تجاری است، حمایت می‌کند و در سال‌های اخیر نیز فعالیت‌های حقوقی زیادی با هدف تأیید و تقویت انواع مختلف حمایت از ایده‌ها و افکار صورت پذیرفته است.

این کتاب در چهار فصل و ۲۹ بخش به چاپ رسیده است. فصل اول شامل دو بخش بوده و در آن به بیان راهکارهای قضایی و قوانین خارجی برای حفظ حقوق انحصارات تجاری، صنعتی و نیز تقلید - اعم از عمدی یا غیر عمدی، تصادفی یا هدفمند - از اسامی و علامت‌های کالاها یا کارهای متعلق به غیر پرداخته شده است. همچنین این که چگونه افراد می‌توانند به حقوق انحصاری برای انجام کارهای خاص سودآور (از قبیل ساختن محصولات خاص یا فروش آنها تحت نام‌های مخصوص) دست پیدا کنند، توضیحات جامعی داده شده است.

فصل دوم شامل پنج بخش است. در ابتدا نویسندگان به ارائه توضیحاتی پیرامون نظام‌های اروپایی و مدرن، حق اختراع و نحوهٔ اخذ آن پرداخته و ذکر کرده‌اند که اساس این نظام، هماهنگ سازی حقوق اختراعات در کشورهای مختلف اروپایی بوده و با تصویب کنوانسیون اروپایی حق اختراع (EPC) در سال ۱۹۷۳ کشورهای شرکت کننده که در حال حاضر ۱۶ کشور هستند و - فقط شامل کشورهای اروپایی نبوده و طرح توسعهٔ آن در حال اجراست - موافقت نمودند که قوانین

خود را با کنوانسیون مزبور منطبق نموده و نظام مشترکی برای اعطای حق اختراعات ایجاد کنند.

همچنین دربارهٔ تضمین حق اولویت بیان شده که تهیه فرم مشخصات معمولاً کاری طولانی است و غالباً این مسئله که حق اختراع بایستی در اولین زمان ممکن درخواست شود، واجد اهمیت است. ولی قانون به متقاضی اجازه می‌دهد که با ثبت یک درخواست غیررسمی در ابتدای کار برای خود حق اولویت ایجاد کنند، وی سپس یک سال فرصت دارد تا درخواستی صحیح و کامل، تهیه و ارائه کند.

در این بخش همچنین به قابلیت اعطای حق به ایده‌های نوظهور اشاره شده و اینکه هر ایده‌ای شایستگی دریافت حق اختراع را ندارد و باید قابلیت کاربرد صنعتی، داشته باشد.

حق اختراعات تکمیلی، عنوان دیگری است که در توضیح آن آمده: چنانچه اختراع تحت پوشش پروانه، در عمل واقعاً سودآور باشد، مالک آن قطعاً تمایل خواهد داشت پس از انقضای مدت اعتبار آن نیز به کسب منفعت از آن ادامه دهد، بدین نحو که تعداد زیادی از پیشرفتهای کوچک (نسبت به اختراع اولیه) را به ثبت برسانند. به شرط آنکه تحولات ثبت شده، نمایانگر واقعی پیشرفت در مدتی باشد که در طول آن، حق اختراع اصلی به قوت و اعتبار خود باقی است. در بخش‌های بعدی این فصل از کتاب، در مورد حقوق دولت و مسائل امنیتی و نیز طرح‌های صنعتی مطالبی آورده شده است. فصل سوم کتاب، با عنوان علامت‌های تجاری در رقابت‌های غیر منصفانه ۱۰ بخش دارد.

در بخش ابتدایی این فصل که با عنوان انواع مختلف حمایت، مشخص شده، انواع گوناگون تقلب در عرضه کالا، تقلب در عرضه کالا و ثبت علائم تجاری، تقلب در عرضه کالا و حسن شهرت بدین نحو بیان شده‌اند: در غالب کشورهای اروپایی، نوعی قاعدهٔ کلی حقوقی وجود دارد که رقابت غیر منصفانه را ممنوع می‌سازد. این قانون در انگلستان، انجام هر نوع کار تجاری را به نحوی که با رفتار گمراه کننده، منجر به دست‌اندازی به کار و تجارت رقیب شود ممنوع می‌سازد.

این قواعد در اصل برای حمایت از شهرت و اعتبار تجاری وضع شده است.

در بخش بعدی توضیح داده شده که ثبت علامت‌های تجاری به مالک آن حق انحصاری استفاده از علامت ثبت شده را می‌دهد. دلیل اساسی این مقررات، تضمین این مطلب است که علامت تجاری ثبت شده، به صورت تضمین اصالت، عمل میکند. تضمین؛ عبارتست از این که وقتی عضوی از جامعه، علامت تجاری ثبت شده را در ارتباط با کالاها و یا خدمات خاصی ملاحظه می‌کند، می‌تواند مطمئن شود

از جمله این قاعده اساسی که: حق طبع و نشر متعلق به پدیدآورنده است. و همچنین استثناءهای این قانون در مورد آثار مستخدمین و آثار سفارشی. در این بخش در مورد حق طبع و نشر متعلق به دولت و یا مواردی که پدیدآورنده اثر مشخص نیست نیز توضیحاتی ارائه شده است.

در بخشهای بعدی، درباره نقض حق طبع و نشر، انواع آن و این که چه اعمالی نقض حق به شمار نمی آیند، مطالبی ذکر شده است. بخش ۲۴ کتاب با عنوان اعتماد و اطمینان و حریم خصوصی، توضیحاتی در ارتباط با مسائل و موضوعاتی چون حقوق افراد نسبت به حریم خصوصی، دعوی نقض اعتماد و اطمینان، شرایط و اوضاع و احوالی که بر پایه آن ارتباط مبتنی بر اعتماد و اطمینان ایجاد می شود را شامل می گردد.

بخش ۲۵ این فصل از کتاب، در ارتباط با حقوق معنوی است. در توضیح این حقوق آمده است، حقوق معنوی هیچگونه ارتباطی با امور معنوی و اخلاقیات ندارد. اینگونه حقوق، عبارتست از حقوق خاصی که بوسیله قانون مربوط به حق طبع و نشر، طرحها و اختراعات مصوب ۱۹۸۸ انگلستان، پیش بینی شده و هدف از آنها دادن حس کنترل معنوی به افراد خلاق، نسبت به آثار دارای حق طبع و نشر آنهاست.

به اعتقاد نویسندگان کتاب، چهار گونه حقوق معنوی وجود دارد. نخستین حق، آنست که شخص بعنوان پدیدآورنده اثر شناخته شود. دوم؛ حق اعتراض به برخورد توهین آمیز با اثر. سوم؛ حق این که آثار دیگران بطور غیر واقعی به شخص نسبت داده نشود و بالاخره حق خصوصی بودن بعضی از انواع عکسها و فیلمها.

در این فصل همچنین در مورد حقوق ناشی از پایگاههای اطلاعاتی - که عبارتست از مجموعه ای از آمارهای مربوط به آثار مستقل یا موضوعات دیگری که بصورت نظام مند و یا مطابق روشهای مرسوم، تنظیم شده و به تنهایی از طریق وسایل الکترونیک و یا وسایل دیگر در دسترس باشد - و نیز انواع حمایت از پایگاههای اطلاعاتی توضیحات جامعی داده شده و در بخشهای بعدی این فصل حقوق بین الملل مالکیت فکری خصوصی و خارجی بیان گردیده است. در بخش پایانی این فصل از کتاب، منابع اطلاعاتی و وب سایت های مفید مرتبط با موضوع کتاب، معرفی شده اند.

که کالاها و خدمات مورد نظر، متعلق به دارنده علامت ثبت شده یا کسی است که تحت کنترل و نظارت او عمل می کند. نکته اساسی، ایجاد اطمینان از این امر است که جامعه، فریب نخورد. نویسندگان در بخش های بعدی توضیحاتی را پیرامون نوع نشانه های قابل ثبت و ضوابط خاص برای علامت های تصویری، و نیز حذف علامت از دفتر ثبت علائم ارائه کرده اند.

در بخش سیزدهم در مورد علامت های تجاری جامعه اروپایی، ثبت بین المللی علائم و علامت های مشهور مورد استفاده و نیز چگونگی ارائه در خواست علامت تجاری جامعه اروپایی، توضیحاتی داده شده است. بخش دیگر به علائم گروهی و علائم مورد تأیید اختصاص دارد.

بخش شانزدهم با عنوان طرح اکاذیب مغرضانه در ارتباط با نوع متفاوتی از رقابت ناسالم است که عبارتست از وارد ساختن لطمه و صدمه به کسب و کار غیر، با طرح مسائل کذب نزد اشخاص ثالث، با انگیزه انحرافی یا متقلبانه.

در بخش هفدهم این فصل از کتاب در مورد مقررات کیفری مرتبط با علائم تجاری، حق طبع و نشر، مقررات اجرایی و مجازات های مطالبی ارائه شده است.

فصل چهارم کتاب شامل ۱۲ بخش است. نویسندگان در مقدمه این فصل آورده اند: هدف اصلی از ابداع و پیش بینی حق طبع و نشر، در درجه اول، حمایت از نویسندگان، هنرمندان و تصنیف کنندگان، و فراهم نمودن مبنایی حقوقی برای قراردادهای بی شماری است که به موجب آنها مؤلفان و مصنفان حق الزحمه اثر خود را دریافت می کنند و همچنین به ذکر تاریخچه کوتاهی از مقررات مربوط به حق طبع و نشر پرداخته اند.

در بخش ۱۹ تحت عنوان آثار مشمول حق طبع و نشر، درباره مفهوم آثار آورده شده که حق طبع و نشر تقریباً به هر چیزی اعم از منتشر شده یا نشده، قابل تعمیم است. هر چیزی که بتوان اصولاً آن را اثر نامید. این قانون در انگلستان از میان موضوعات مشمول حق طبع و نشر، به احصاء مواردی می پردازد:

داستان ها و دیگر آثار ادبی، جداول، تألیفات و گردآوری ها، برنامه های کامپیوتری که اثر ادبی محسوب می شوند، سخنرانی ها، نمایش ها و دستخط هایی که اثر دراماتیک به حساب می آیند، نقاشی ها، کارهای حکاکی و قلم زنی، عکسها و کارهای مشابه و آثار صنایع هنری که همه آنها بعنوان اثر هنری بشمار می آیند، موسیقی، سی دیها و نوارها، اصوات ضبط شده، برنامه های مخابراتی و بالاخره چاپ کتب. البته لیست مشروح این آثار در بخش انتهایی کتاب نیز آمده است. در بخش بیستم کتاب با عنوان مالکیت حق طبع و نشر، قواعد قانونی حاکم بر مالکیت عنوان شده است.